

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

На підставі аналізу останніх публікацій і результатів наукових досліджень педагогічної, психологічної, військової спеціальної тематики встановлено, що у військовій психолого-педагогічній науці не достатньо розглядається проблематика готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в ЗСУ. Проаналізовано проблеми формування готовності військового психолога до ефективної професійної діяльності у ЗСУ в бойових умовах. Уточнено зміст дефініції "готовність військового психолога до професійної діяльності у ЗСУ" в контексті окресленої проблеми. Встановлено, що поняття "готовність військового психолога до професійної діяльності в ЗСУ" насамперед є передумовою ефективного виконання службово-бойової діяльності. Досліджено, що під психологічним супроводом професійної діяльності військовослужбовців, який проводить військовий психолог у бойовій частині, розуміється сукупність заходів, спрямованих на підтримку професійної придатності, психологічної готовності до професійної діяльності та стійкості до впливу стрес-факторів службово-бойової обстановки. Окреслено, що психологічне супроводження складається з двох компонентів: психологічної підтримки, психологічної допомоги. Готовність як складне новоутворення особистості містить не тільки когнітивний та операційний компоненти, а й мотиваційний, вольовий та аксіологічний складники, що забезпечує стійке прагнення до ефективного виконання діяльності. Усі складники готовності підпорядковуються тій діяльності, показником успішної реалізації якої і виступає готовність. Готовність майбутніх психологів до професійної діяльності в ЗСУ є важливою умовою ефективної діяльності особистості.

Ключові слова: професійна діяльність військовослужбовця, готовність військових психологів, психологічний супровід.

Постановка проблеми. Розглядаючи поняття "готовність майбутніх офіцерів-психологів до професійної службово-бойової діяльності в ЗСУ", необхідно дослідити основні теоретичні підходи, які використовують у сучасних наукових дослідженнях. Готовність до праці розглядається як синтез трьох понять, що мають різне значення:

- 1) готовність до будь-якої праці як результат трудового виховання, що виражається у бажанні працювати, брати участь у спільній трудовій діяльності;
- 2) потреба в праці, що конкретизується у готовності до праці в певній професії як результат професійного навчання, виховання і соціальної зрілості особистості;
- 3) безпосередня готовність до праці як результат психологічної підготовки і психічної мобілізації.

Основною формування готовності майбутніх психологів до професійної службово-бойової діяльності в ЗСУ під час опанування військовою складовою майбутнього офіцера-психолога в процесі навчання у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) тактичного рівня є забезпечення цілісності освітнього процесу і власне підготовка кваліфікованого військового фахівця, здатного впровадити тривалого часу ефективно проваджувати професійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування готовності до професійної діяльності отримала нове звучання в аспекті гуманістичної педагогіки, яка виникла в 60–80 роках ХХ ст. і пов'язана з іменами А. Маслоу, К. Роджерса та ін. Готовність до діяльності в напружених обставинах розкривають М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Пономаренко та ін. Значну кількість наукових досліджень присвячено питанню підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності, серед яких слід вказати М. Нецадима, А. Зельницького, О. Прохорова, В. Рижикова, В. Свистун, І. Толока, В. Ягупова та ін. Специфіку діяльності офіцера-психолога ЗСУ розкриває знаний психолог О. Сафін.

Незважаючи на те, що в науковій літературі висвітлено феномен психологічної готовності до різних видів діяльності, обґрунтовано структуру та способи її фор-

мування, деякі питання психологічної готовності майбутніх психологів до професійної службово-бойової діяльності в ЗСУ як у теоретичному, так і практичному аспектах, не достатньо досліджені, зокрема трактування цього феномена.

Мета статті – провести науково-теоретичний аналіз поняття "готовність", "професійна готовність", розкрити сутність і структуру готовності майбутніх військових психологів до професійної службово-бойової діяльності в ЗСУ, обґрунтувати значення професійної готовності для військовослужбовців щодо практичної військової служби офіцера-психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-психологічна готовність до військової служби передбачає наявність у молодого людини бажання служити в ЗСУ, інтересу до військової справи, позитивного ставлення до військової людини як ідеалу особи чоловічої статі, а також наявність почуття обов'язку та відповідальності перед суспільством, патріотизму, тобто усвідомленого розуміння соціальної значущості військової служби.

Загальна військово-професійна готовність передбачає наявність у молодого військовослужбовця належного рівня початкових знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання своїх безпосередніх обов'язків [7]. Емоційно-вольова готовність – це здатність особистості регулювати власні емоційні стани (тривожність, страх, невдоволення, обурення, радість), витримувати складні незвичайні умови життєдіяльності.

Психолог О. Сафін зазначає, що необхідність сформованих комунікативних умінь зумовлена колективною специфікою діяльності військового психолога, яка спрямована на узгодження взаємодії військового колективу [5, с. 100]. О. Сафін також підкреслює, що "відповідальні й сумлінні військовослужбовці, не оволодівши ефективними комунікативними засобами, не завжди будуть визнані у військових колективах і не будуть здатні успішно виконувати свої обов'язки" [5, с. 139].

Як зауважує В. Рижиков, формування обороноздатності України, удосконалення військового забезпечення

відповідно до світового рівня вимагають значного реформування системи підготовки кваліфікованих військових кадрів, спрямованої на розвиток самостійного мислення, формування професійної патріотичної самосвідомості, утвердження основних принципів і цінностей, пов'язаних з моральними основами, гуманістичною роллю військових у житті суспільства. Дійсно, сьгодні потрібна генерація професійних психологів, здатних працювати в нових динамічних соціальних і політичних реаліях [3, 4].

У психологічному словнику за редакцією В. Войтка психологічна готовність до діяльності трактується як поєднання знань, умінь, навичок із потребою в праці, що базується на зацікавленості, бажанні працювати, високому рівні виховання [2, с. 143]. Дефініцію психологічної готовності до діяльності в науковий обіг впровадили дослідники М. Дьяченко, Л. Кандилович та В. Пономаренко, акцентуючи увагу на мотиваційній спрямованості фахівців і позитивному ставленні до професійної діяльності. На думку вчених, готовність має на меті актуалізацію потенційних можливостей індивіда в конкретний момент для реалізації успішної дії, внутрішнє налаштування на професійно доцільну поведінку при виконанні навчальних і трудових завдань [1, с. 27].

На думку Л. Кандилович, М. Дьяченко та В. Пономаренко головна увага при формуванні готовності має приділятися не вихованню суми окремих якостей у здобувачів вищої освіти, а цілісному доведенню результатів всього освітнього процесу до вимог та умов майбутньої професійної діяльності. Також важливо сформувати готовність до роботи в різних напружених ситуаціях [1, с. 27].

На думку В. Ягупова та В. Свистун, основою формування готовності є системна багатогранна підготовка (психологічна, особистісна, теоретична, практична тощо) випускника ВВНЗ та ВНП ЗВО, який володіє відповідними своїй спеціальності професійними знаннями, навичками, вміннями та властивостями (тобто компетенціями) для здійснення професійної діяльності [6]. Зазначені науковці розробили відповідні показники професійної компетентності як основи готовності майбутнього офіцера ЗСУ до виконання своїх професійних обов'язків [6], а саме:

- система знань, навичок та вмінь (сполучення фонових знань і професійного інтелекту з відповідною професійною та особистою підготовленістю для ефективної подальшої службової діяльності);
- професійна позиція фахівця (ставлення до реального стану справ і перспектив, самоорганізація повсякденної діяльності як частини роботи колективу);
- індивідуально-психічні особливості – в умовах виробничої або побутової діяльності, з урахуванням мети діяльності та її структури, спираючись на принципи суб'єктно-діяльнісного підходу формувати орієнтовну основу власних дій;
- аерологічні інваріанти військового фахівця (стимули для самоосвіти й саморозвитку, що базуються на відомостях про особливості фахової та повсякденної діяльності, прийоми саморегуляції та самоконтролю, творчого розвитку та розвитку командирських рис).

Планування психологічної роботи здійснюється на основі вказівок і розпоряджень командира військової частини, вищих органів виховної роботи, виходячи з конкретної обстановки. Заходи психологічної роботи розробляються психологом і є складовою (розділом) загального плану виховної роботи (морально-психологічного забез-

печення). У планах мають обов'язково відображатися цілі й завдання психологічної роботи, порядок їхньої реалізації посадовими особами, основні заходи психологічної роботи й відповідальні за них, а також строки й відмітка про їхнє виконання.

У загальному вигляді критерії готовності до професійної службово-бойової діяльності офіцера ЗСУ – це важлива й визначальна ознака, яка характеризує різні якісні аспекти, сутності та специфіку професійної діяльності військовослужбовця. Показником службово-бойової готовності військового психолога як офіцера ЗСУ до професійної діяльності є кількісна характеристика явищ спеціальної підготовки як складника освітнього процесу, яка дає змогу зробити висновок про його стан у динаміці [7]. Під готовністю до професійної діяльності військовослужбовця В. Рижиков розуміє цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, сукупність взаємодіючих об'єктів і відносин [4].

Проведений вище аналіз психолого-педагогічної та військової спеціальної наукової літератури показує, що в готовності офіцера ЗСУ до професійної діяльності розглядаються такі підходи, як: особистісний (готовність як властивість та якість особистості; спектр професійних здібностей (умінь); прояв професійної спрямованості та професійної самосвідомості), функціональний (готовність до професійної діяльності – це психічний стан, активізація психічних функцій, уміння мобілізувати необхідні фізичні й психічні ресурси для реалізації діяльності) та особистісно-діяльнісний (готовність до діяльності як якість особистості, що охоплює усвідомлення особистісної та суспільної значущості діяльності, позитивне ставлення до неї й можливість її виконувати).

Отже, готовність майбутніх військових психологів до професійної службово-бойової діяльності в ЗСУ визначається як система знань, практичних умінь та професійно значимих навичок, психологічних властивостей та особистісних здібностей, які зумовлюють мотивацію до саморозвитку й самореалізації особистості військовослужбовця в межах його професійної соціально значимої діяльності по захисту Батьківщини.

Висновки. Можна зробити висновок, що поняття "готовність до професійної діяльності" в педагогіці – це ширше поняття, ніж показник, тому можлива ситуація, коли для одного критерію готовності до професійної діяльності існує система показників. Готовність майбутніх військових психологів до професійної службово-бойової діяльності в ЗСУ є не тільки теоретичною, але й практичною, тому що без теоретичного складника в поєднанні з практикою неможливо правильно зорієнтуватися в освітньому процесі ВВНЗ та ВНП ЗВО під час виконання поставлених завдань щодо професійної підготовки майбутніх військових психологів – офіцерів тактичного рівня й особливостей оцінки кінцевих результатів підготовки.

Список використаних джерел

1. Дьяченко М., Кандилович Л., Пономаренко В. Готовність к деятельности в напряженных ситуациях : психол. аспект. Минск, Беларусь : изд-во "Университетское", 1985.
2. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. Київ : "Вища шк.", 1982. 214 с.
3. Рижиков В. С. Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів : монографія. Херсон : ТОВ "Айлант", 2012. 280 с.
4. Рижиков В. С. Значення професійних якостей в цільовій моделі навчально-виховного процесу підготовки військових // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Соціальна робота, 2017. № 2. С. 61–64.
5. Сафін О. Д. Психологія управлінської діяльності командира: навч. посібник. Хмельницький : вид-во Академії ПВУ, 1997. 149 с.
6. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти // Наукові записи НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 2007. Т. 71. С. 3–8.

7. Bakhov I., Ryzhykov V., Kolisnyk O. Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization // *Internat. J. of Engineering & Technology*, 2018. Vol. 7, No 4.38, Special Issue 38. P. 45–49.

References

1. Dyachenko, M.; Kandybovich, L.; Ponomarenko, V. (1985). Readiness for activity in stressful situations: psychol. aspect. Minsk, Belarus: Universitetskoe Publishing House. [In Russian]
2. Psychological Dictionary (1982). / ed. V.I. Voitko. Kyiv: Higher School. [In Ukrainian]
3. Ryzhikov, V.S. (2012). Theory and practice of designing target models (professiograms) and the process of professional training of future lawyers: a monograph. Kherson, Aylant LLC. [In Ukrainian]
4. Ryzhikov, V.S. (2017). The value of professional qualities in the target model of the educational process of military training. *Bulletin of Taras*

Shevchenko National University of Kyiv: social work. № 2. 61-64. [In Ukrainian]

5. Safin, O.D. (1997). Psychology of management activities of the commander: textbook. manual. Khmelnytskyi: Publishing House of the PVU Academy [In Ukrainian]

6. Yagupov, V.V., Svistun, V.I. (2007). Competence approach to training in higher education. Scientific records of NaUKMA. Series "Pedagogical, psychological sciences and social work". Volume 71. 3-8. [In Ukrainian]

7. Bakhov, I.; Ryzhykov, V.; Kolisnyk, O. (2018). Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization. *International Journal of Engineering & Technology*. Vol 7, No 4.38 : Special Issue 38. 45-49. [In English]

Надійшла до редколегії 05.06.22

A. Yurkov, PhD in Pedagogy

yurkova.ya@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-7196-171X

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE READINESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR PROFESSIONAL SERVICE AND COMBAT ACTIVITY IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Based on the analysis of recent publications and results of scientific research on pedagogical, psychological military special topics it is established, that military psychological and pedagogical science does not sufficiently address the issue of readiness of future psychologists for professional activity in the Armed Forces of Ukraine. The scientific article analyzes the problem of forming the readiness of a military psychologist for effective professional activity in the Armed Forces of Ukraine in battlefield conditions. The content of the definition "readiness of a military psychologist for professional activity in the Armed Forces of Ukraine" in the context of the outlined problem is specified. It is established, that the concept of "readiness of a military psychologist for professional activity in the Armed Forces of Ukraine" is, first of all, a prerequisite for the effective performance of service and combat activities. The scientific article examines that the psychological support of professional activities of militaries, conducted by a military psychologist in the combat unit, means a set of measures aimed at maintaining professional suitability, psychological readiness for professional activity and resistance to stressors of the service and combat environment. It is outlined that psychological follow-up consists of two components: psychological support, psychological assistance. Readiness as a complex new development of the personality contains not only cognitive and operational components but also motivational, volitional and axiological components, which provide a stable desire for effective performance. In addition, all components of readiness comply with the activity, the indicator of successful implementation of which is readiness. Thus, the readiness of future psychologists for professional activity in the Armed Forces of Ukraine is an important condition for the effective activity of an individual.

Keywords: professional activity of the serviceman, readiness of military psychologists, psychological follow-up.